

UDK: 224,8:236
Izvorni znanstveni članak
Pripremljen u ožujku 2013.

KRIZA KAO PUT SPASA U PROROKU AMOSU

Danijel Berković
Biblijski institut, Zagreb

SAŽETAK:

Kriza kao put spasa u proroku Amosu

Kriza u svojim suznačenjima ne posjeduje pozitivne aluzije. Taj se pojam bolje smješta u kontekstu: kaosa, zbrke, stihije, prijetnje ili propasti; sve više nego spasa. Sama riječ riječ 'kriza' (gk. *krisis*) izvorno i etimološki naznačuje kontekst: odluke, kušnje ili rastavljanja (usp. Majnarić/Gorski: 241).¹ Kriza je dakle prekretna točka između propasti ili spasa pa je u tom smislu zapravo neutralan pojam. Kriza je prilika i šansa ili osuda i propast. U prvoj polovici 8. st u Sjevernom kraljevstvu (Izrael) krize, kao prijetnje, naizgled i nije bilo. Kriza i „*riječ koju Jahve ima protiv vas*“ (Am 3:1) Iz susjednog Južnog kraljevstva (Judeje) na privremeni proročki rad u Izrael dolazi judejski prorok Amos. Ovoj, bogatoj i obijesnoj judejskoj Samariji, sjedištu izraelskog kraljevstva gdje se još dobro živi naviješta krizu.

Osebnim literarno-stilističkim instrumentarijem i virtuoznošću, Amos pokazuje zatečeno stanje Izraela u vrijeme vladavine Jeroboama II (793-753) i nagoviješa krizu ili kaznu koja im stiže (Am 1-2). Unatoč svemu ovaj prorok ukazuje i prema spasu (usp. Am 9:11). Prorok sve to pred nas postavlja spretnim i impresivnim korištenjem literarnog instrumentarija. Bilo analogijama ili pojmovima iz svakodnevnog života (krave, zubi,

1 Majnarić/Gorski: (1) lučenje, rastavljanje, svađa, (2) odluka, kušnja, osuda, presuda. Glagolski je korijen: krinw (1) razlučivati, odijeliti, (2) birati, izabrati, odlučiti se za koga

koliba). Kao rijetko koji biblijski prorok Amos posjeduje izuzetan žalac cinizma i ironije (usp. Am 4:4-5). Upravo na ovim prorokovim talentima, želi se pokazati i ukazati na konstruktivnu napetost između naizgled oprečnih pojmova - krize i spasa. Primjerice, dok se u izobilju „*krava bašanskih*“ (bahatost) (4:1) naslućuje tek uživanje i užitak, brzo će doći dani „*čistih zubi*“ (glad) (4:6).

Ključne riječi: *kriza; križ; spas; prorok; literarni signal; stilistika; simbol*

UVODNE OPASKE

Riječ 'kriza' dobro nam je poznata iz javnog diskursa ali i osobnog iskustva. Pojam 'kriza' nije tek povijesno obilježen, to je dio naše svakodnevne stvarnosti.² Osobito i na način kako se danas koristi, u suvremenom društvenom i političkom diskursu. Danas ćemo govoriti o krizi kao o *održivom razvoju*, ili ćemo identificirati *krizu civilizacije* u svojoj kaotičnosti. Osnovni elementi razumijevanja pojma riječi *kriza*, u skraćenom obliku treba naznačiti sljedeće.

Kriza je (iznenadni) događaj koji svojim sadržajem prijete - bilo egzistenciji, ili ugledu osobe ili institucije i društva; stoga izaziva strah i stres.³ U popularnom asocijativnom aparatu riječ *kriza* ponajčešće se povezuje sa riječju i osjećajem *straha*. Ipak, etimološki imenica 'kriza' dolazi od starogrčkog glagola *kri,nw* sa značenjem '(pre)suditi' ili 'osuditi'. U leksiku većine indoeuropskih jezika leksem '*kriza*' zajednička je jezična baština. U engleskom jeziku to je '*crisis*', u talijanskom '*crisi*'; njemački ima '*Krise*', a francuski '*crise*'. Neki su jezici bogatiji sintagmama, kao na primjer u njemačkom to će biti, '*schweren Zeit*' (teška vremena) ili '*Krisenzeiten*' (krizna vremena). U suvremenom diskursu 'kriza' sve više dobiva na značenju i sve češće je nalazimo u raznim sintagmama suvremenog jezika. Govori se o 'krizi' svega i svačega. Imamo '*krizna stanja*' (elementarne nepogode), '*kriza društva*' (moral i etika), '*ekonomska kriza*' (egzistencija i blagostanje).

U novozavjetnom biblijskom kontekstu, rečeno je da Bog nije odlučio osuditi svijet (krinē ton kosmon) nego svijet spasiti (sōthē ho kosmos).⁴ U starozavjetnim tekstovima zanimljivi su neki prijevodi riječi *kriza*; eng. *crisis*, prevodi se kao (gk. kairo,j) - čas, pravi trenutak, zrelo vrijeme.

Kao što se gređa uglavljena u zdanje ne remeti potresom, tako se ni srce utvrđeno zrelim promišljanjem ne plaši u času pogibelji“ (ἐν καιρῷ οὐ δεῖ λινα,σει) (Sir 22:16)⁵

2 U pravopisnom pogledu imenica pripada kategoriji apstraktnih imenica. Onih koje označavaju nešto neopipljivo, kao što su, *osobine* (dobar, loš), osjećaje (dobro, loše), *stanja* (uspjeh, neuspjeh). Istovremeno ove imenice koriste se i za opis nečeg stvarnog i konkretnog. Takva je i imenica *kriza*.

3 Rječnik sinonima hrvatskog jezika (str. 199) *krizu* definira sljedećim pojmovima: stagnacija, depresija, poremećaj, recesija, usporavanje, teško stanje, opasnost, teškoća, poteškoća, kritična/odlučujuća točka, klimaks, kulminacija.

4 usp. Iv 3:16-17

5 NAB prevodi to sa 'moment of fear'. „A wooden beam firmly bonded into a building will not be torn loose by an earthquake; so the mind firmly fixed on a reasonable counsel will not be afraid in a crisis“ (RSV).Usp. Bar 3:5

1. AMOS: OSOBA I DJELO

Biblijski je prorok Amos prorok za krizna stanja; iako svaki biblijski prorok zapravo je Božji poslanik za krizna stanja. Iz više razloga, Amosa ipak zauzima osobito mjesto u starozavjetnoj proročkoj literaturi. Između ostaloga i stoga što sebe izričito ne identificira s proročkom tradicijom. Dok Amasja, svećenik kralja Jeroboama II, izaziva Judejca Amosa oko njegova angažmana u Izraelu ovaj mu odgovara:

Nisam bio prorok ni proročki sin - odgovori Amos Amasji - "bio sam stočar i gajio sam divlje smokve: ali me Jahve uze od stada i Jahve mi reče: 'Idi, prorokuj mojemu narodu Izraelu (7:14).'⁶

Ovaj prorok nije bio osposobljen višom naobrazbom, on je ipak majstor stilistike. Njegovoj literarnoj virtuoznosti mogu pozavidjeti i literarni majstori kao što je prorok Izaija. Amos je više svega stilistički virtuoz u korištenju stilema utemeljenih na cinizmu, ironiji i sarkazmu.⁷ Pred krizu koja je već pred vratima obijesnih Izraelaca u Samariji, Amos upućuje cinične streljice. Za bahatost vlastodržaca i njihovih žena prorok veli: „*Počujte ovu riječ krave bašanske što boravite na samarijskoj gori...*“ (4:1). Za vjerska i idolopoklonička lutanja Izraelaca prorok kaže: „*idite samo u Betel i griješite*“ (4:4). Egzistencijalna kriza koja slijedi, glad i neimaštinu Amos pak opisuje kao: „*dadoh da vam zubi čisti ostanu*“ (4:6).

U vokabularu krize Amos kao i ostali proroci, koristi se već dobro poznatim biblijskim frazemima. Jedan od tih je i 'dan Gospodnji' (יום יהוה) ili 'onaj dan' (יום ההוא) koji u Amosu ukazuje na krizu eshatoloških razmjera. Jer,

Jao vama što žudite za danom Jahvinim! Što će vam biti dan Jahvin? Tama, a ne svjetlost. Bit će kao kad tko bježi od lava, a nabasa na medvjeda. On možda umakne u svoju kuću i nasloni se rukom na zid, ali ga tad ujede zmija. Neće li dan Jahvin biti tama, a ne svjetlost? Mrklina, a ne sunčan sjaj? (5:18-20)

Ali istovremeno, dok je 'glad' krizno stanje (4:6-8), glad će za Amosa postati metafora spasa, jer dolaze dani kada će Jahve poslati „*glad na zemlju, ne glad kruha ni žeđ vode, već slušanja riječi Jahvine*“ (8:11).

Od 12 knjiga proroka knjiga proroka Amosa prva je *zapisana* zbirka proročkih navještaja jednog proroka sačuvana kao zasebna knjiga čime se utemeljuje jedna nova tradicija 'pisanih' proroštava. Amos ovime postaje začetnik zapisivanja proroštava (usp. 3:8b). S druge strane, kako sam prorok višekratno želi dati na znanje on nije bio „proročki sin“ nego pastir (*noqed*) iz Tekoe (1:1).⁸ Dakle, nije dolazio iz proročkih tradicija i želio je da se to ima na umu. Nije bio imućan, jer o sebi kaže: „*Nisam bio prorok ni proročki sin...bio sam stočar (boqer) i gajio sam divlje smokve*“ (7:14).⁹ Evidentno je da Amos nije mogao biti baš imućan uzgajivač stoke,

6 Ova bezglagolska rečenica: לֹא נִבִּיאַ אֲנִי (doslovno: 'ja, ne prorok') djelomično može biti sporna. Amos se naime ograđuje od svoje participacije u proročkom krugu i tradiciji. No, ako Amos nije bio prorok, kako onda Amasji odgovara da ga: "Jahve uze od stada i Jahve mi reče: Idi, prorokuj mojemu narodu Izraelu" (7:15). Amos pojašnjava kako nije i ne pripada cehu proročkih grupacija (לֹא נִבִּיאַ).

7 Spominjući ovdje cinizam, referiramo se na literarni instrument, a ne na drevno helenističko filozofijsko usmjerenje odbijanja dominantne kulture.

8 Istoimeno selo i danas postoji blizu Jeruzalema, u predgrađu današnjeg Betlehema.

9 Šarić ovdje prevodi: „*govedar i uzgajam dudove*“ (Am 7:14)

s obzirom da je morao dodatno zarađivati uzgajajući 'divlje smokve'. Iako Amos nije pripadao *proročkoj tradiciji* i profesionalnom proročkom krugu, ne bi trebalo zaključivati da je Amos bio protivnik proročke škole i proroka. Iako on bilježi i svoje suprostavljanje korupciji nekih od proroka,

Ja podigoh proroke između vaših sinova i nazirejce među vašim mladićima. Nije li tako, sinovi Izraelovi. Al' vi nagnaste nazirejce da vino piju, a prorocima zapovjediste: 'Ne prorokujte! (2:11)

Amos stoga nije tek neki novi 'prorok-zapisivač' proroštava nego izvršitelj Božjega poziva, jer kako veli: „*Gospod Jahve govori: tko da ne prorokuje*“ (3:8b).¹⁰

Kod Amosa ćemo naići na još jednu neobičnost. Osim što je u usporedbi s drugim prorocima očito bio drugačiji prorok-pastir (7:14) koji dolazi iz Južnog kraljevstva (Judeje) on se nije dao zaustaviti da uputi svoj proročki navještaj Sjevernom kraljevstvu (Izraelu). On ionako nije bio u okvirima ustaljenih proročkih tradicija svoga vremena, postaje atipični prorok na privremenom proročkom radu u inozemstvu. Zato na dvoru Jeroboama II nastaje pomutnja, pa kraljev svećenik zaključuje:

Amasja svećenik betelski, poruči izraelskom kralju Jeroboamu: Amos se urotio protiv tebe usred doma Izraelova; zemlja ne može više podnijeti njegovih riječi (7:10).¹¹

Stoga, Amasja Sjevernjački svećenik (koji vjerojatno ne dolazi iz svećeničkog plemena Levi) traži od Amosa da se vrati natrag u svoj judejski kraj.

Amasja reče Amosu: 'Odlazi, vidioče! Bježi u zemlju Judinu, ondje jedi kruh i ondje prorokuj! Ali u Betelu da više nisi prorokovao, jer ovo je kraljevsko svetište, kraljevski hram (7:12-13).

Štoviše, Amos je u Izraelu bio aktivan baš u vrijeme najjače vladavine Jeroboama II. U to je vrijeme Betel i dalje bio vjersko središte koje je još uspostavio Jeroboamov imenjак (Jeroboam I) odmah nakon raspada ujedinjenog Izraela. Ovakvom aktivnosti proroka Amosa dade se naslutiti da iako politički razdvojeni na Sjeverno i Južno kraljevstvo Izraelce još uvijek veže zajednička vjerska baština i Savez.

2. KRIZA I SPAS

Kriza je svakako neodvojivi dio čovjekova života, i ona je točka prekretnice i šanse. Rođenje i smrt krajnji su i po mnogočemu kritični trenuci čovjekova života. Jedna od ne tako ugodnih vijesti koju valja priopćiti ili imati na umu jest povezana s krizom. Nije ispravno pitanje, 'ako' (dođe do krize) što ćemo onda, nego 'kada' ova zakuca na naša vrata što ćemo tada?¹²

Kao što je smrt dio života, tako je i kriza dio spasa. Sam pojam *spasa* sasvim bi bio irelevant-

10 cf. Jer 14:14

11 Riječ je o kralju Jeroboamu II sinu izraelskog kralja Joaša: «*Petnaeste godine kraljevanja judejskog kralja Amasje, sina Joaševa, postade izraelskim kraljem u Samariji Jeroboam, sin Joašev*» (2 Kr 14:23). U Judeji otprilike u istom razdoblju vladao je Joaš, a potom njegov sin (drugim imenom Ahazja) kralj Judeje («*Trideset i sedme godine kraljevanja judejskoga kralja Joaša postade Joaš, sin Joahazov (Ahazja), izraelskim kraljem u Samariji*» 2 Kr 13:10) (cf. 12:1; 2 Ljet 21:17, 22:1).

12 U Ps 23:4 prevoditelj veli: „*Ako bih morao i putovati tamnom gudurom, ne bojim se zla jer ti si sa mnom*“ (Šar) ili „*Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer si ti sa mnom*“ (KS). Izvorni hebrejski imperfekt od הָלַךְ u izrazu: כִּי אֵלֶּךְ גַּם valjalo bi prevoditi sa: „*Kada budem hodio...*“.

tan i suvišan gdje nije došlo do krize koja zapravo upire prema spasu. Je li kriza početak spasa, ako je se prepoznaje i priznaje? Na osobit način biblijski tekst portretira biblijske velikane vjere koji pak u svojim životnim krizama zapravo ostaju sami kao Daniel (Dn 10:8), ili Ilija (1 Kr 19:0), i dakako Job kojeg je i njegova obitelj zaobilazila usred njegove muke.

2.1. Krizna šutnja?

U kriznim trenucima i borbama, i šutnja je zapravo govor. U njoj svatko progovara na ovaj ili onaj način, šutnja je govor, čak i krik (cf. Jr 15). Netko u krizi vapi, drugi zamukne (cf. Jer 20:9). U takvim krizama, osim zamorenih Jahvinih proroka, Jahve također u takvim kriznim trenucima šuti. Sve dok se ne rasplamsa Njegov gnjev (Iz 42:14-17; 64:11). Neki se biblijski likovi u krizi povlače u sebe i tišinu (Ilija, 1 Kr 19), drugi se bore (Jakov, Post 32) ili protestiraju (Mojsije, Br 11). Starozavjetni kontekst u kriznim vremenima poziva proroke da progovore i ne šute. Stoga, Jahve poziva i pita: „Koga da pošaljem? I tko će nam poći?“ (Iz 6:8). Mnogi suvremeni teološki i biblijski komentatori pisali su i pišu o vremenima krize, pozivali su i pozivaju osobito Crkvu da podigne svoj proročki glas.¹³

2.2. Stagnacija ili prilika

Može se pričiniti da je stavljanje u jukstapoziciju pojmove: 'kriza' i 'spas' svojevrsni oksimoron. Miješanje ulja i vode. Iz vrlo jednostavnoga razloga tome nije tako, jer gdje je potreban spas, neminovno prethodila je kriza. Bilo da se radi o *stanju* (krize) i stagnaciji, ili o točki prelomnici (usp. klimaks). Biblijski nam tekst obilno prikazuje stanja krize u kojima se uvijek iznova nalaze Izraelci.¹⁴ Takav kontekst zapravo svojevrsnog trajnog stanja krize u Starom zavjetu, zapravo dovodi do tranzicijske prelomnice i Novog saveza.

3. KRIZA I SPAS U KRŠĆANSKOJ TEOLOGIJI

U kršćanskoj misli i teologiji *spas* je izrazito soteriološko-eshatološka kategorija.

U Novom zavjetu, kao uostalom i u Starom zavjetu, 'kriza' (od *krīsij*) označava sud (Božji). Bog istina nije poslao Sina na svijet da sudi svijetu (*īħa krīnh| ton košmon*), nego da se svijet spasi (*ai| l|v iħa swqħ| o košmoj*) (Iv 3:17). No, već je iz ovoga vidljivo da kriza (sud, *krīsij*) ide ruku pod ruku sa spasom (*swłzw, swthri|a*). Sin Božji nije se pojavio da na svijet donese krizu (sud) nego spas. No, čini se da spas ipak dolazi kroz i preko kriznih situacija. O tome svjedoči život i nauk Isusa iz Nazareta. Ovdje se nerijetko i evidentno neprestano predstavljaju i rađaju

13 Walter Brueggemann, u svojem razmatranju o Psalmima opisuje krizu kao trostruki shematski okvir prikazano kao: *orijentacija* (sigurnost), *dizorijentacija* (bolna zbunjenost) i *re-orijentacija* („Praying the Psalms“, 14 i dalje). Brueggemann dalje („The prophetic imagination“, 11 i dalje), poziva Crkvu na ispunjenje svog proročkog poziva; da se ne inkulturira toliko a da zaboravi svoj pozivanje biti kontra-kultura. Na istom je tragu i Miroslav Volf (usp. „Crkva kao proročka zajednica i znak nade“) da na početku masivne krize na zemljopisnim i političkim prostorima odakle i sam dolazi, pozove Crkvu da bude i proročka i znak nade.

14 Ilustrativan je primjer tranzicije izraelskog društva od amfiktionijskog konfederativnog uređenja (razdoblje Sudaca) prema centralističkom monarhijskom sustavu (usp. 1 Samuelova). Presudan je sažetak 1 Sam 8 kao središnje krizne prelomnice nakon stanja krize opisivani u 1 Sam 1-7.

nove krizne situacije, ali i spas. U takvom kontekstu jasnija postaje ona Isusova misao,
Ne mislite da sam ja došao donijeti na zemlju mir.
Nisam došao donijeti mir, nego mač (Mt 10:34).¹⁵

Dakle i slijedom ovoga, on nastavlja:

Tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan.

I tko ljubi sina ili kćer više nego mene, nije mene dostojan (Mt 10:37).¹⁶

Dakle, kriza je put spasa, ona je kritična i prelomna točka u kojoj se važe između suda i osude, spasa i izbavljenja.¹⁷

3.1. Križ kao kriza

Križ je svakako središnji *simbol* kršćanstva, a onodobno, za Kristove sljedbenike ali ne (i) samo za njih, Kristov križ predstavljao je ozbiljnu krizu. Kao metafora, iz biblijskog vokabulara (riječ *križ* istinski je bibliizam) križ je simbol muke i patnje. Čak neovisno o vjerskoj orijentaciji. Još je svojim sljedbenicima Isus iz Nazareta poručio:

Hoće li tko za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka uzme *svoj križ* i neka ide za mnom (Mat 16:24)¹⁸

Križ je dakle simbol patnje, muke i životnih problema. Ali kada govorimo o križu kao simbolu valja nam vidjeti i samu etimologiju riječi simbol. Upravo na primjeru kršćanske vjere i križa o tome dobro zbori Joseph Ratzinger u svojem *Uvodu u kršćanstvo (Einführung in das Christentum)*. Ratzinger tamo zorno i jasno prikazuje značaj i značenje pojma *simbol (symbolum)*. Simbol je, kaže Ratzinger, „*fragment koji u nečemu drugom traži svoju dopunu i na taj način stvara međusobno upoznavanje i jedinstvo*“ (Ratzinger: 71). Drugim riječima i pokednostavnije rečeno, simbol je cjelovitost jednog cijelog, koju sačinjavaju dvije nadopunjujuće polovice. Te polovice jednog cijelog ‘su-padaju’ (gk. *symbollein*), poklapaju se i tada čine cjelinu.¹⁹ Bez tog su-padanja, ako hoćemo, bez tog poklapanja, fragmenti ostaju samo polomljeni fragmenti.²⁰

U tom smislu, Kristov križ nije samo kriza, to je i simbol spasa. Cjelovitost i cjelina kršćanskoga križa neminovno, uvijek sadrži ove dvije polovice: *krizu* (kušnju i patnju) i *spas* (pobjedu i uspjeh). Svaki pokušaj razdvajanja ovoga ‘simbola’ ostavlja nam samo polomljeni fragment.

15 usp. Lk 22:36: „*a sada tko ima kesu, neka je uzme! Isto tako i torbu! A koji nema, neka proda svoju haljinu i neka kupi sebi mač*“.

16 usp. Mt 19:29; Lk 14:29

17 od kri,sij..U LXX κρι,σῖ se prevodi sa קרי (tužba, parnica), usp. Hoš 4:1 „;“; „ (Iz 41:21). U Izaiji LXX kri,sij uglavnom prevodi sa משפט (sud, pravda, pravica) (usp.Iz 26:8). Dok קרי uglavnom dolazi u sintagmi- קרי ליהוה עם-עמו - „Gospodin ima parnicu sa svojim narodom“ (usp. Mih 6:2)

18 Usp. Divković, str.262. Mnogi biblizmi izražavaju križ kao muku i nevolju, kao na primjer: ‘*pribiti na križ*’ (in *crucem suffigere* ili *cruci affigere* = na križ prikovati ili pribiti), potom: ‘*križni put*’.

19 Usp. Ratzinger, 1972:71-74

20 Ratzinger dalje pojašnjava pojam simbola, „U pozadini se krije jedan stari običaj: dva sklopljiva dijela jednog prstena, štapa ili pločice bila su kao znakovi prepoznavanja za prijatelje koji idu u goste, za donosioce neke vijesti i za partnere kakvog ugovora“ (id)

Kristov križ, u svakom je pogledu bio kriza. Križ kao središte kršćanske vjere i teologije vrhunaravna je kriza. Ali po novozavjetnoj kerigmi to je i konačni put spasa. Taj se križ pokazao kriznim, ne samo kao događaj nego i u misli onodobnoga vremena, ali i sadašnjega. O tome svjedoče iskustva Uskrsnog jutra i razočaranih Isusovih sljedbenika, kao i one dvojice na putu za Emaus iz Jeruzalema nakon raspjeca Isusa iz Nazareta. Diskurs ove dvojice Isusovih učenika pošto se po raspjecu vraćaju u svoj rodni Emaus, instruktivan je u razumijevanju ove osovine: kriza-spas. Njihovo razočaranje uzrokuje krizu koju iskazuju riječima

A mi smo se nadali da je on onaj koji će osloboditi Izraela. Ali, osim svega toga, već je treći dan kako se to dogodilo (Lk 24:21)²¹

Pavao apostol Kristov križ-krizu postavlja u kontekst spasa. On ide tako daleko do te mjere da izričito veli: „*ne držim ništa zgodnim među vama išta drugo znati osim Isusa Krista, i to razapetog*“ (1 Kor 2:2). No, makar je 'križ' svojstven kršćanstvu i Novom zavjetu kao načelo na svojstven način nalazimo i u Starom zavjetu.

3.2. Pavao i kriza

Iznutra zebnje, izvana borbe. Zanimljivo je kako Pavao apostol govori o krizi (i spasu). Kriza je za njega zapravo snaga (?!). On govori o križu kao snazi (1 Kor 1:17). U krizi uslijed svojih tjelesnih slabosti govori kao o jakosti (2 Kor 12:10). Njemu je u božanskom prosvjetljenju rečeno: „*Dosta ti je moja milost, jer se moja snaga savršeno očituje u slabosti*“. Taj apostol maltene kao da je na tragu mazohizma kada ustvrđuje:

uživam u slabostima, u uvredama, u nevoljama, u prigonstvima, u tjeskobama koje podnosim za Krista. Jer kada god sam slab, onda sam jak (2Kor 12:9-10).²²

Dalje o tome svjedoči apologija križa Pavla apostola u 1 Kor 1-2, kada se suprostavlja spekulativnim ambicijama nekih od njegovih suradnika, pa kaže da križ (kriza?) ne smije izgubiti svoju snagu, „*da ne izgubi snagu križ Kristov*“ (mh. kenwqh̄l o' stauroj tou/ Cristou) (1 Kor 1:17). Štoviše, on će reći da je bez sumnje, „*govor o križu ludost*“ (mwria estin) (1 Kor 1:18), i to takva koja bi spadala na one jednostavne i maloumne (mwrai.). Cijela ta priča 'poganima' se činila dostojna 'morona'.²³ Govor o raspetom Kristu, dodatno Židovima je bila i sablazan (ska,ndalon). Apostol dakle zaključuje: „*ne držah zgodnim među vama išta drugo znati osim Isusa Krista, i to razapetoga*“ (kai. touton estaurwmenon) (1 Kor 2:2).

21 Evandelist Ivan slično ovome svjedoči o tome kako su se Isusovi sljedbenici po smrti svoga učitelja na križu zatvorili „*zbog straha od Židova*“ (Iv 20:19).

22 neki biblijski komentatori u ovim Pavlovim riječima, skoro pa hvalospjevu krizi, žele naglasiti krizu kao sredstvo za postizanje cilja, tako Barret, slijedeći Kalvina, veli: „*Gospodin nam može podariti cilj za kojim težimo, ali ne i na način na koji želimo*“ (Barret,337).

23 pridjev μωρο̄, (=glup, beskoristan). Ovaj se pridjev koristi u Mt 25:2-8 i pripovijesti o pet ludih (mwrai) i pet mudrih (fronimoi) djevice. U Govoru na gori, Isus upozorava na žestoku osudu, svakoga koji bi u ljutnji bližnjega nazvao budalom (raka) ili usklikom brata zvao 'ludače!' (mwre, !) (Mat 5:22). 1910 god. Henry Goddard je u suvremenu psihologiju uveo pojam 'moron' riječ 'moron', kao izvedenica od mwrō, označava(la) je osobu niskog kvocijenta inteligencije (51-70 IQ). U pučkom vokabularu ovakvo nazivanje osobe jako je uvredljivo.

4. KRIZA I SPAS U STAROZAVJETNOJ TEOLOGIJI

4.1. Kriza i križ u Starom zavjetu

U suvremenom kršćanskom teološkom diskursu nerijetko nailazimo na prijepore, u smislu ekskluzivne *ili-ili* opcije, u pitanjima dvije teologije. Jedna je teologija križa, kušnje i patnje (*theologia crucis*), druga je teologija pobjede (*theologia victoria*). Obje su legitimno poduprijetе svetopisamskim tekstovima.²⁴

Iako 'križ' kao središte i sukus kršćanstva, kršćanske muke i božanskoga spasa nedvojbeno pripada Novome zavjetu. Stvarnost starozavjetnog teksta jasno ukazuje na motiv i jasno postojanje metaforike križa u Starom zavjetu, u smislu krize-i-spasa. I tamo kao i u novozavjetnoj poruci, sudjelujemo u patnji i mucu, ali zatim i pobjedi i nadi uspjeha.

4.2. Spas i spasenje u Starom zavjetu

Spasenje dolazi od Židova. Dok su se Isus i učenici jednom vraćali u Galileju iz Judeje, trebali su proći i kroz pokrajinu Samariju. Zastali su da se odmore u samarijskom gradu Sikaru (Iv 4:5).²⁵ Dok su učenici otišli u mjesto po hranu, Isus se susreo s nekom ženom Samarijankom i s njom zapodjenuo razgovor. Došlo je i do razgovora o tome koja je vjera prava. Ona, njih samarijanaca ili Židova (usp. 4:19). Isus, Židov, proganjan od svojih sunarodnjaka, ovoj samarijskoj ženi ovako odgovara: „Vi ne znate čemu se klanjate; mi znamo čemu se klanjamo, jer spasenje dolazi od Židova“ (4:22).

Značajno je primjetiti kako ovdje Isus pomalo neuobičajeno za njegov cjelokupni soteriološki diskurs, jasno povlači crtu između „vi“ - „mi“. Bez ikakve, političke korektnosti našega vremena, ovime se Isus iz Nazareta jasno samoidenticira i kao Židov. Nedvojbeno i nedvoismisleno poistovjećuje se svojim židovstvom i svojim židovskim narodom, kojem je poziv i poslanje bilo da bude „svjetlost narodima“ (usp. Iz 49:4-6).²⁶

Spasenska nada.

Ova univerzalna spasenjska nada koja dolazi od Židova, na mnogo načina je iskazivana u starozavjetnim tekstovima. Od množine tih tekstova svakako valja istaknuti Post 49 (Jakovljevo blagoslivljanje sinova), također i pripovijest o Bileamovom blagoslivljanju Izraela (Br 22-23). U blagoslivljanju svojih sinova Jakovljev blagoslovno geslo nad Danom izriče: „U spas tvoj se, Jahve, uzdam“ (Post 49:18) (usp. KD, vol. 1:404).

24 Evo i nekih biblijskih tekstova na kojima se ponekad izgrađuju ove teološke teme: *theologia victoria* (2Kor 2:14); *theologia crucis* (1Kor 1:13-2:5)

25 Ovdje se vrlo vjerojatno ipak radi o Šekemu; a Sikar je jezična konstrukcija za mjesto Šekem. Usp. Brown, R.:169

26 Unatoč činjenicama da se Isus nerijetko znao okomiti na svoje sunarodnjake Židove, osobito njihove vjerske vođe, ovdje gdje razgovara sa ženom strankinjom i nežidovkom, Isus jasno i nedvojbeno ukazuje na univerzalnu spasenjsku baštinu njih Židova. Kasnije ćemo naići na vrlo sličnu, ali i žešću reakciju Pavla apostola na ovu temu prvenstva Židova u pitanjima spasa (usp. Rim 9:1-5).

Dan Gospodnji

Snažan je i eshatološki moment u soteriologiji Staroga zavjeta. U tome sasvim sigurno središnje mjesto zauzima učestala sintagma: *‘dan Gospodnji’* (יום יהוה).²⁷ No, Amosu ipak prijete onima koji se, čini se zaludu, zbog svojih grijeha tješe upravo tim riječima „dan Gospodnji“. Prorok veli: *“Teško onima koji žele Gospodnji dan! Što je Gospodnji dan za vas? On je tama, a ne svjetlost”* (Am 5:18,20). Ovdje kao da odjekuju riječi proroka Jeremije. Ususret velike nacionalne krize, čak propasti, religijski vođe, lažnom nadom tješe narod riječima: *„Svetište Jahvino! Svetište Jahvino!”* (Jer 7:4).

5. AMOS U KONTEKSTU

Djelovanje proroka Amosa smješta se oko god. 750 pr. Kr. nekih stoljeće i pol nakon što se ujedinjeno kraljevstvo Izraela rascjepilo na dva dijela (god. 920 pr. Kr). Na sjeverni dio kraljevstva, pod imenom *Izrael* (sa sjedištem u Samariji); i južno kraljevstvo *Judeju* (sa sjedištem u Jeruzalemu).²⁸ Raspad ovog jedinstvenog Izraela, na Judeju i Izrael događa se nakon velikog i politički uspješnog kraljevanja kralja Salomona (usp. 1 Kr 12).²⁹

5.1. Vladavina objesti

Amos žestoko i uz upotrebu osobitih literarnih oblika i formi (cf. Hubbard, 102) iznosi proročke govore osude na način kako se izrabluje vlastiti narod. S jedne strane to je zloraba vlasti, dok se s druge objesno uživa u nepravedno stečenim bogatstvima.

Počujte ovu riječ, krave bašanske, što boravite na samarijskoj gori, tlačite potrebite, ugnjetavate siromahe (Am 4:1)!

Da bi još bolje izrazio objesnu bezbrižnost vladalačkih krugova Amos će se na njih obrušiti snažnim literarnim izrazom, koristeći ironiju i sarkazam. Iako misle da Jahvi prinose pjesmu i bogoštovlje, to je zapravo ‘dreka’ i ‘deranje’. *“Uklonite od mene dreku svojih pjesama”* ili *“Deru se uza zvuk harfe”* (5:23; 6:5).

Jeroboam (I). Nakon raspada, sjeverno kraljevstvo, Izrael preuzeo je i predvodio *Jeroboam (I)*, sin nekog Nebata (god. 922-901). Taj je Jeroboam, kralju Salomonu, u svoje vrijeme služio kao sposoban čovjek od povjerenja u njegovoj ‘vladi’. Mada se za njega kazalo da je bio *„valjan čovjek”* (1 Kr 11:28), taj je Jeroboam *„podigao ruku protiv kralja”* (11:26), još prije samog raspada ujedinjenog kraljevstva.

27 ponekad biblijski pisac taj dan jednostavno naziva „(u) onaj dan“ (אִלְמִתַּי, -אִלְמִתַּי)

28 imena ovih dviju sada odvojenih i nezavisnih kraljevstava duguje i činjenici da je sjeverno kraljevstvo, Izrael, sačinjavalo većinu izraelskih plemena, njih 10; dok je južno kraljevstvo sačinjeno od samo 2 od 12 plemena (Juda i Benjamin).

29 usp. 1 Kr 11:41 – 13:34. Uvod u raspad ujedinjenoga kraljevstva, još za života kralja Salomona, nastala je pobunom protiv kralja, predvođena Jeroboamom, jednim od kraljevih upravitelja (1 Kr 11:26-40). Naizgled se čini da je samo dvorsko-politička spletkavost glavni razlog propasti ujedinjenog kraljevstva Izraela. Cjelovita priča pravih uzroka raspada ujedinjenog kraljevstva započinje još u 1 Kr 3:5; 9:1-2 i 11:11; u tim tekstovima kralju Salomonu dano je od samog Svevišnjeg na znanje da će se njegovo kraljevstvo održati samo i jedino ukoliko on, Salomon, ostane u cjelosti, u teoriji i praksi, vjeran Jahvi.

Raspad ujedinjenog kraljevstva pokazao se kao svojevrsni građanski rat između 12 izraelskih plemena. U tom ratu i raspadu jedinstva ovaj Jeroboam je na svoju stranu pridobio 10 od 12 izraelskih plemena, dok je preostala 2 plemena (Juda i Benjamin) pod svoju vlast uzeo Roboam, sin pokojnog kralja Salomona.

S obzirom da je Jeroboam sa svojim pristašama bio odvojen od grada Jeruzalema, gdje je bio Božji hram i Svetište, i stolovao u Samariji, smatrao je da treba načiniti vjersku reformu kako njegovi podanici ne bi hodočastili u Jeruzalem a njega maknuli. Biblijski tekst ovako prenosi Jeroboamova razmišljanja: „*srce će se naroda vratiti svome gospodaru, Roboamu, kralju judejskome, i mene će ubiti*“ (1 Kr 12:27). Kako bi takvo što Jeroboam spriječio odlučio je poduzeti vjersku reformu a da bi zadržao narod i plemena oko sebe i svoje vladavine.³⁰ Ova njegova vjerska reforma sadržavala je dvije osnovne potke:

- načinio je dva zlatna teleta, postavio ih u Betel i Dan, te izjavio: „*Evo, Izrael, tvoga boga koji te izveo iz zemlje egipatske*“ (12:28),
- još je trebalo 'reformirati' i svećenstvo pa je uspostavio novi svećenički poredak, svećenika „*koji nisu bili sinovi Levijevi*“ (1 Kr 12:31).

Ovim i ovakvim potezima kralja Jeroboama (I) započinje velika i dugoročna vjerska i politička politika kompromisa sjevernoga kraljevstva, za čije se vladare uvijek i opetovano kazalo da su činili što je zlo „*u očima Jahvinim*“ (הרע בעיני יהוה). Povijest sjevernoga kraljevstva (Izraela) stoga se pokazala daleko krvavijom i težom od njihovih južnih susjeda (Judeje) odakle dolazi prorok Amos, govoriti Izraelcima.

5.2. Jeroboam (II)

U takvim je uvjetima i slijedom takve povijesti Izraela, oko 150 god. kasnije, nastavio imenjak prvog Jeroboama, izraelski kralj Jeroboam (II.) (786-746). Ovaj je bio suvremenik judejskog proroka Amosa. Zato se za tog Jeroboama (II.) kaže da je: „*Činio je što je zlo u očima Jahvinim, nije se ostavio nijednoga grijeha Jeroboama, sina Nebatova, koji je zaveo Izraela*“ (2 Kr 14:24).³¹ Ovaj je Jeroboam (II), zahvaljujući tadanjoj konstelaciji snaga na globalnom planu, vladao dugo (40 god.).³² Čak je uspio i povratiti nešto izgubljenog teritorija, kako stoji u izvještajima i riječima „*koju je Jahve, Bog Izraelov, rekao preko sluge svoga Jone, sina Amitajeva, proroka iz Gat Hahefera*“ (2 Kr 14:25).³³

Ovakvo relativno stanje tada globalnog mira u vrijeme Jeroboama (II) potaklo je i uzrokovalo brzo bogaćenje izraelske aristokracije, a sve na uštrb izraelskog puka i sirotinje. Oni „*gaze po glavi siromaha*“ (Am 2:7), „*ugnjetavaju siromahe*“ (4:1), ili razmišljaju kako da „*kupe siromaha za novac, a potrebita za sandale*“ (Am 8:6).

30 Jeroboam I (922-901)

31 Jeroboam II (786-746)

32 tadanje svjetske velesile (Babilon, Asirija i Egipat) bile su sve oslabjele, pa je i mali Izrael s Jeroboamom (II) imao relativni mir i prosperitet.

33 ovo je onaj isti prorok Jona iz knjige proroka Jone. U kontekstu povijesti kralja Jeroboama (II), pa i same knjige proroka Jone, jasno se daje naslutiti kako je taj prorok bio sasvim lojalan kralju, i pod cijenu istinoljubivosti pravoga stanja, ekonomskog i vjerskog, za vladavine Jeroboama (II). Ovo djelomično i objašnjava zašto se Jona opirao pozivu koji je primio od Jahve.

5.3. Potres

Uz spomenute socijalne i političke nedaće, krizi vremena pridružuju se i elementarne nepogode. Osim što se potres prezentira kao učestali motiv koji koriste proroci (Iz 6:4).

Uz širi povijesni kontekst Amos svoje proročke aktivnosti smješta „*dvije godine prije potresa* (אשע)“ (Am 1:1). O ovoj elementarnoj nepogodi moguće govori i prorok Izaija:

raspali gnjev Jahvin protiv njegova naroda, i on diže ruku na nj i udari ga te se potresoše (גרג) *gore: trupla njihova leže kò smeće po ulicama*“(Iz 5:25).

I Zaharija prorok moguće govori o istoj elementarnoj nepogodi: „*Bježat ćete kao što ste nekoć bježali od potresa u dane Judina kralja Uzije*“ (Zah 14:5).³⁴ Čini se da Amos koristi isti motiv potresa u obznanjivanju svojih proroštava i viđenja (usp. Am 9:1).

6. KRIZA U AMOSU

Svjedočanstvo teksta prvotni je ako ne i jedini svjedok krize i događanja u kontekstu izraelskih kriznih vremena o kojima govori Judejac Amos. Uz to, u tekstu valja proanalizirati ulogu literarno-lingvističkih ‘znakova’. U tekstu ovi služe kao indikacija i literarno znakovlje promjene tona i teme u tekstu, ovdje u Amosu i dolazeće krize. To su najčešće gramatičke čestice (partikule) kao veznici, uzvici, prilozni ili prijedlozi. U biblijskom hebrejskom tekstu, ali ne samo tamo, to su najčešće rječe kao: „a sada“ (עתה), „a ti“ (אתה) ili „gle“ (הנה). Takvi makrosintaktički znakovi redovno su literarne kritične točke nakon kojih slijedi promjena tona kojom biblijski pisac daje naslutiti određenu kriznu situaciju.

Ono što je zajedničko Amosu i drugim biblijskim prorocima jesu neke osnovne naznake krize, osobito i onda kada još nema nekih jasnih naznaka o onome što bi tek moglo slijediti. Uz vjerska lutanja i moralni pad tu je svakako sveobuhvatna korupcija vlasti i svećenstva. Na izuzetno slikovit način prorok Izaija govori o korupciji u Judeji i Jeruzalemu, kao što judejac Amos o tome progovara o Izraelu i Samariji. Riječ je o cjelokupnom raspadu sustava vodstva,

Gle (הנה), Gospod, Jahve nad Vojskama, oduzima Jeruzalemu i Judeji svaku potporu, pomoć u kruhu i pomoć u vodi... za glavare im postavlja djecu (נער), daje deranima (תעלולי) da njima vladaju. Ljudi se glože jedan s drugim, i svaki s bližnjim svojim; dijete nasrće na starca, prostak na odličnika, te svatko brata hvata u očinskoj kući: Ti imaš plašt, budi nam glavarem (Iz 3:1-12)

Na sličan način Amos opisuje društveno-političku krizu u Izraelu, gdje siromah i mudrac gube svaki utjecaj i (ne)moć da se odupru oholoj vlasteli.

Jao onima koji pravdu pretvaraju u pelin, u prah bacaju poštenje!... Mrze čovjeka što na vratima dijeli pravdu i grde onog što zbori pošteno... Mudrac šuti u ovo vrijeme, jer vremena su tako zla (Am 5:7f.)

Postoje zapisi o tome kako su vlastodršci doslovno oduzimali odjeću siromahu ili radnicima ukoliko nisu završili započeti posao (usp. *Yabneh-yam ostrakon*).³⁵

34 Zaharijin kontekst jest upravo kriza koja dolazi sa danom Jahvinim, „Gle dolazi dan Jahvin“ (Zah 14:1)

35 Ostrakon su zapisi na glinenim komadima korišteni kao dokumenti, značajnije jeftiniji oblik pismene komunikacije od papirusa. Zanimljivo je da je upravo na području Samarije, dakle na teritoriju Sjevernog kraljevstva (Izrael), nađeno važnije nalazište ostrakona. Jedan takav je i ostrakon *Yabneh-yam* u kojem stoji

6.1. Za tri zločina... za četiri zločina

Isprva kriza započinje kažnjavanjem okolnih naroda (Sirijaca, Filistejaca, Feničana, Edomaca, Amonaca i Moabaca) čime se pokazuje da nema iznimaka, niti će Izrael nepravedno ili neopravdano također biti na udaru Jahvine kazne.³⁶ Štoviše, Izrael je narod Jahvin, među svim plemenima zemaljskim samo vas poznah, zato ću vas kazniti za sve grijehе vaše (3:2)

Naviještajući univerzalnu krizu i kaznu koja slijedi kao neminovna i neizbježna („odluka je neopoziva“) prorok se služi stilističkom figurom ‘brojanice’, za-tri-za-četiri.

Figurativno korištenje brojeva kako bi se što naglasilo, čime se i mi danas obilno koristimo. Ovdje se dakle daje na znanje da je Jahvinom strpljenju došao kraj. Bilo je do sada dosta, sada slijedi neka radikalna i odlučna promjena.

Ovako govori Jahve:

Za tri zločina... za četiri zločina,

odluka je neopoziva... (1:3,6,9,11,13; 2:1,4,6)

Takva brojanica i figurativno korištenje brojeva po mnogočemu slično je i onom današnjem kada upotrijebimo neku veliku brojku da bismo izrazili čuđenje, divljenje ili gubitak strpljenja. Kada u kolokvijalnom govoru koristimo onaj dobro nam poznati frazem: „*već sam ti stotinu puta rekao (rekla)*“, to svakako ne znači doslovno stotinu puta, nego jednostavno došao je gubitak strpljenja i zapravo to znači „*sada je dosta*“!

6.2. Literarni signali krize

Literarne signale u biblijskom tekstu čine gramatički i stilistički elementi. Takvo makrosin-taktičko znakovlje ne služi samo za obilježavanje promjene u literarnoj strukturi ili podjeli literarnog odjeljka. Štoviše zadatak takvih literarnih signala mimo čisto lingvističke funkcije ili znaka dobro su poznati kroz cijeli Stari zavjet) služe kao teološko-gramatički instrumentarij. Takvi signali svojevrsna su kritička otvaranja u tekstu. Otvaranja, uglavnom iz usta Jahve, iza kojih slijedi najava...³⁷

- ‘*dan Gospodnji*’ (יום יהוה) (Am 5:18,20)³⁸

- ‘*ovako govori Gospod*’ (7:17 ;5:3-4,16 ;3:11-12 ;2:1-6 ;1:3-13) (כה אמר יהוה)³⁹

- ‘*počujte ovu riječ protiv vas*’ (Am 3:1; 4:1; 5:1)

zapisani zahtjev nekog radnika da mu se vrati dio njegove odjeće koja mu je bila oduzeta jer je od gazde bio optužen da nije na vrijeme dovršio svoj posao.

36 Damask (Sirija), Gaza (Filisteja), Tir (Fenicija)

37 usp. Berković, D. „*Elementi teološke gramatike u čitanju proroka Izaije*“. Spomenute makrosintaktičke oznake koje služe kao prekretnice i uvod u novi teološko-literarni odjeljak posebno su karakteristični u proročkoj literaturi Staroga zavjeta.

38 „*Teško onima koji žele Gospodnji dan!*“ (5:18)

39 „*Ovako govori svemogućí Gospodín, “neprijatelj će uokolo opustošiti zemlju”* (3:11)

Dan Gospodnji i počujte riječ

Odmah u samom otvaranju knjige proroka Amosa jasna je intencija da se ukaže na ozbiljnost nadolazeće krize. Kao u spomenutom obliku brojnice: 'za tri, za četiri' (zločina). 'Odluka je neopoziva', ovo se ritmički ponavlja u prva dva poglavlja Amosa.

Ovi signali mogu biti na frazeološkoj ('*dan Gospodnji*', '*ovako govori Gospod*') ili gramatičkoj razini, kao ('*počujte ovu riječ*'):

Počujte, sinovi Izraelovi, ovu riječ koju Jahve zbori protiv vas, protiv svakoga roda što ga izvedoh iz zemlje egipatske: Među svim plemenima zemaljskim samo vas poznah, zato ću vas kazniti za sve grijehe vaše (3:1).⁴⁰

Evo što mi pokaza Jahve Gospod

Usklik, 'gle', 'evo' ili 'vidi' Amos će koristiti kao makro-sintaktičke elemente, kao što se uostalom koriste i u ostaloj proročkoj literaturi. Ovdje je ipak Amos specifičan jer jedino on koristi formulu: „*Evo što mi pokaza Jahve Gospod*“ (8:1 ;4,7 ;7:1) (כַּה הָרֵאֵנִי אֲדֹנָי יְהוִה וְהִנֵּה.)

Amosova stilistika

Amos je vjerojatno najistaknutiji korisnik stilističkog instrumentarija koji se oslanja i posjeduje izrazito ciničnu, čak sarkastičnu crtu. Malo koji starozavjetni prorok s takvom elokvencijom koristi ovaj instrumentarij. Moguće mu se u tome najviše približio prorok Izaija.⁴¹ Amos govori o 'čistim zubima' (4:6), o 'dreki pjesama' (5:23), o damama koje naziva 'kravama bašanskim' (4:1), ili cinično potiče, 'idite i griješite' (4:4).

Dan Gospodnji

Najkritičnija oznaka i naznaka krize u biblijskoj literaturi nalazi se u izrazu - '*dan Gospodnji*' (Am 5:18,20).⁴² Dvojaka je narav tog i takvog biblijskog 'dana Gospodnjega'. S jedne strane to je eshatološko-apokaliptični dan svekolikog Božjeg suda; ali s druge to je vrijeme spasa, obnove i 'sveti' dan (Iz 4:3).

Eshaton i apokalipsa

To je Dan bez milosti, okrutan (רָצוֹן) i pun gnjeva (גֵּוֹן): „*Jaučite, jer je blizu Gospodnji dan! Dolazi kao munja od Svemogućega*“ (Šar) (Iz 13:6), jer evo,

Gospodnji dan dolazi, bez milosrđa, pun jarosti i gnjeva, da obrati zemlju u pustoš, da grješnike na njoj uništi“ (Iz 13:9).

To je 'dan' apokalipse i *prirodnih strahota* vrijeme kada će sunce zapadati u podne, a sva zemlja pomračena u po bijela dana.

40 Usp. Izl 20:5 i motiv Jahve, ljubomornog Boga.

41 Usp. Iz 1:5-6; 3:16-24 etc.

42 Treba razlikovati pojam eshatološkog i apokaliptičnog 'dana Gospodnjeg' (יוֹם יְהוָה), od 'dana posvećenog', subotnjeg dana odmora (שַׁבָּת), onaj isti dan počinka koji je Stvoritelj posvetio pri dovršetku stvaranja (Post 2:3) kao 'Gospodnji dan' (usp. Iz 58:13).

Toga ću dana - riječ je Jahve Gospoda - učiniti da sunce zapadne u podne, i pomračit ću zemlju u po bijela dana (Am 8:9)⁴³

U takvoj situaciji posvemašnje krize, Amos zapravo pripominje kako nije pametno čeznuti za tim danom („*Teško onima koji žele Gospodnji dan*“, Am 5:18) kao lažnom utjehom i osloncem ili pravdanjem za svoje propuste.

Ipak taj dan je i dan spasa i obnove, nazivat će se i: „*onaj dan*“, u koji će Gospodnja mladica biti „*na diku i na slavu*“ (Iz 4:2-3), pa će se dan zvati i „*svet*“ (Am 9:11).

Ovako govori Gospod!

Knjiga proroka Amosa započinje već spomenutom 'brojanicom' („za tri – za četiri zločina“). Ovo se nastavlja kroz cijelo prvo i drugo poglavlje (Am 1:3,6,9,11,13; 2:1,4,6). Potom slijedi opet niz od 'ovako govori Jahve' kroz poglavlja Am 3; 5 i 7 (3:11-12; 5:3-4,16; 7:17). Ali Jahve nije samo onaj koji 'govori'. Štoviše on 'grmi sa Siona' (גאש).⁴⁴ To dakle nije onakva teofanijska situacija iz iskustva proroka Ilije. Tamo se Jahve javlja kao 'šapat blagog lahora' (קול דממה) (1 Kr 19:12). Ovdje u posvemašnjoj krizi on 'riče' baš kao lav ili lavić, iz Amosa 3:4.⁴⁵ I površni poznavatelj biblijske literature prepoznati će kako u biblijskom bestijariju lav i lavić, zauzimaju izuzetno važno mjesto.⁴⁶

6.3. Gramatički signali

Uz literarno-stilističke važni su i gramatičko-sintaktički instrumenti kao signali. Izuzeti ćemo iz Amosa nekoliko frazema koji jasno pokazuju o kakvim se krizama radilo. U biblijskom tekstu, posebice proročkom, to su sintagme kao:

- 'a sada' ועתה (Am 6:7,7:16), ili
- 'evo' (gle') הנה (Am 2:13, 4:2, 6:11, 8:11, 9:8-9,13).

Navedeni gramatičko-sintaktički elementi u Amosu pojavljuju se na mjestima gdje služe kao svojevrсни teološko-gramatički signali otvaranju nadolazećeg kriznog konteksta.

Takvi literarno-gramatički elementi ('sada!', 'gle!') nazivaju se i makrosintaktičkim signalima. Oni označavaju novi veći tekstualni odjeljak, ali i navještaju novi sadržaj. *A sada* (ועתה): „*Zato će sad* (לכן עתה) *otići u progonstvo na čelu prognanika*“ (Am 6:7). Amos se pred izraelskim starješinama i svećenikom Amasjom, treba pravdati zbog svog prorokovanja, Judejca Izraelcima:

Ti veliš: Ne prorokuj protiv Izraela, ne proriči protiv doma Izakova!

43 Usp. *Sunce će se prometnut u tminu, a mjesec u krv prije nego svane Dan Gospodnji velik i slavan* (Dj 2:20).

44 usp. „*Riče s visine Gospodin iz svojega svetoga stana pušta da zagrmi njegov glas! Gromovnim glasom viče preko pašnjaka kao kod gaženja grožđa podiže vrisku protiv svih stanovnika zemlje*“ (Jer 25:30)

45 Amos spominje lava na nekoliko mjesta i pripominje „*Lav riče, tko da se ne prestravi?*“ (3:8) (usp. Limburg: 85)

46 Bilo da se u tome radi o mesijanskom navještaju, lava iz Judina plemena koji je jedini kadar otvoriti 'knjigu' (usp. Otkr 5:5). Ili iz Post 49 i očinskog blagoslivljanja sinova: „*Judo, laviću mali. Plijenom si se, sine, udebljao; poput lava, poput lavice legao potrbuške! Tko bi ga dražiti smio? Od Jude žezlo se kraljevsko, ni palica vladalačka od nogu njegovih udaljiti neće dok ne dođe onaj kome pripada - kome će se narodi pokoriti*“ (49:9-10).

Zato ovako govori Jahve (7:16) ... (לכן כה־אמר יהוה)

Potom imamo i vrlo učestali makrosintaktički signal 'gle!' 'evo!' (הנה), vrlo slično kao i spomenuti 'a sada', i ova rječca naznačuje radikalnu promjenu u tekstu. Pa će prorok u ime Jahve reći: „Gle (הנה), ja vas prignječujem o tlo pod vama, k'o što vršalice gnječe klasje“ (Am 2:13) ili „Gle, dolaze vam dani kad će vas izvlačiti kukama“ (4:2).⁴⁷

6.4. Stilistički instrumentarij

Karakteristično literarnom opusu Amosa, cinizam mu se pokazuje kao najmoćnije literarno oružje. Ironija, čak sarkazam, tipični su i za druge proroke ali Amos je opis krize doveo do vrhunca u svojim literanim majstorijama. Oholost i bahatost vlastodržaca opisao je na primjeru žena i supruga vladalaca, pa ih naziva „kravama bašanskim“ (4:1). Ono što slijedi biti će ipak glad i neimaština pa Amos prorokuje da će narod imati „čiste zube“ (4:6), naravno ne iz higijenskih razloga već kao posljedica gladi.

I kada kao da već posustaje u svojim proročkim govorima i naviještanjima, kao da odustaje, onda ih upućuje govoreći „*idite samo i grijesite*“ (4:4).

7. SPAS U AMOSU

7.1. Glad slušanja riječi Jahvine

Prve prave naznake dolazećeg spasa u Amosu započinju riječima završetka pogl. 8. Tamo glad više nije kriza i kazna, već naznaka dolazećeg spasa:

Evo, dani dolaze, riječ je Jahve Gospoda, kad ću poslati glad na zemlju, ne glad kruha ni žed vode, već slušanja riječi Jahvine (לשמע את דברי יהוה) (Am 8:11).

7.2. Obnova raspale kolibe

U pogl. 9. spasenje dolazi i temelji se na Jahvinu tvrdom jamstvu i obećanju. I ovdje započinje eshatološkim rječnikom i već poznatim frazemom, ali sada u spasenjskom kontekstu: „*U dan onaj*“ (9:11) ili „*Dolaze dani*“ (9:13). Pa veli

U dan ću onaj podići raspalu kolibu Davidovu (סכת דוד), zatvorit' joj pukotine, popraviti mjesta ruševna, opet je sazidati k'o u stara vremena... riječ je Jahve Gospoda, tvorca svega toga. Evo dolaze dani - riječ je Jahvina - kada će orač stizat' žeteoca, mastilac grožđa sijača, kad će planine procuriti mladim vinom i svi se bregovi prelijevati njime (9:11-12,13)

Taj je spasenjski scenarij aktualiziran u kontekstu ukazivanja na obnovu 'kraljevstva Davida'. Ono se istina snizilo na razinu 'raspale kolibe' (9:11). Ali radi se o onom istom Davidu koji je ujedinio Izraela (2 Sam 2-5), kome se obnovljeni i ujedinjeni Izrael treba vratiti, po mesijanskim obećanjima vječnosti njegova kraljevstva s obzirom na Jahvina jamstva i obećanja da će dom i kraljevstvo Davidovo 'trajati dovijeka' (usp. 2Sam 7:16), ovaj scenarij je nekako i

⁴⁷ Cf. 6:11, (8:11, 9:8-9,13)

očekivan. Ali, u tom kontekstualiziranom scenariju spasa i obnove, Jahve će se prije svega morati suprostaviti svima koji se: „*kunu grijehom samarijskim* (באשמת שמרון) *i zaklinju se: 'Tako živ bio bog tvoj Dane.*“ (8:14). Zaključak i sažetak teme krize i spasa u Amosu nalazimo zapravo u tekstu: 9:5-7 gdje je Jahve koncizno prikazan kao gospodar povijesti i stvorenja:

„Jahve, Gospod nad Vojskama... on dodirne zemlju i ona se potrese, svi joj stanovnici protuže; diže se sva poput Nila i spušta kò Rijeka egipatska. On sazda sebi prijesto na nebesima, i svod svoj na zemlji osnova; on poziva morske vode i lijeva ih zemlji preko lica - Jahve mu je ime. Sinovi Izraelovi, niste li za me kao i Kušani” - riječ je Jahvina.” “Ne izvedoh li ja Izraela iz zemlje egipatske, kao Filistejce iz Kaftora i Aramejce iz Kira?” (9:5-7).

SUMMARY:

Crisis as the Way of Salvation in the Prophet Amos

The word 'crisis', in its primary meaning does not convey a very positive nuance. The notion fits better in the context of such ideas as chaos, confusion, threat or even destruction; anything but salvation! On the other hand, the etymology of the word 'crisis' (gk. *krisis*) carries somewhat different contextual nuances such as decision-making, temptation, or separation (cf. Majnarić/Gorski: 241). The verbal root is *krinw* and means to decide or divide, as well as to choose between two options.⁴⁸ In that sense, crisis may be a turning point and decision time between destruction and salvation, making it an essentially a neutral notion. Crisis is opportunity and chance, or alternatively judgment and destruction. In the first half of the 8th cent BC in the Northern Kingdom (Israel) there was no apparent crisis. However, from the neighbouring Southern Kingdom (Judah), a prophet by the name of Amos comes with words of crisis, i.e. the word „that the LORD has spoken against you“ (Am 3:1) This comes to wealthy, corrupt Samaria, capital of the Northern Kingdom, where life was far from desperate.

The text of the prophet Amos is the work of literary virtuoso. With distinctive literary skills, Amos vividly portrays what he finds in Israel during the rule of Jeroboam II (793-753) clearly apprehending the forthcoming crisis or punishment (Am 1-2). In spite of all this, the prophet points towards salvation (cf. Am 9:11). In an unusual but skilful literary presentation the prophet puts forward a salvational alternative. This he achieves through a number of analogies with daily life (cows, teeth, a booth). In this Amos is unique among biblical prophets, for his cynical of irony (cf. Am 4:4-5). It is through these that the prophet shows the constructive tension between hopelessness (crisis) and salvation. For example, while there is an abundance of „cows of Bashan“ (wantonness) (4:1) there are clear omens of the days of „*clean teeth*“ (famine) (4:6).

Key words: *crisis; cross; salvation; prophet; literary signals; stylistics; symbol*

48 Majnarić/Gorski: (1) lučenje, rastavaljanje, svađa, (2) odluka, kušnja, osuda, presuda. Glagolski je korijen: *krinw* (1) razlučivati, odijeliti, (2) birati, izabrati, odlučiti se za koga

LITERATURA:

- Barrett, C. K. *Druga poslanica Korinćanima*, (Logos, Daruvar, 1997)
- Berković, D. *Elementi teološke gramatike u čitanju proroka Izaije*, (u *Iz tame svjetlost zasine*, KS, Zagreb, 2007)
- Brown, R. E. *The Gospel according to John I-XII*, (Doubleday, Garden City, 1966)
- Brueggemann, W. *Praying the Psalms*, (St Mary's Press, Winona, 1993)
- Brueggemann, W. *The Prophetic Imagination*, (Fortress Press, 1978)
- Divković, M. *Latinsko-hrvatski rječnik*, (Kraljevska zemaljska tiskara, Zagreb, 1900; reprint 1990)
- Eichrodt, W. *Theology of the Old testament*, (SCM Press, London, 1961)
- Keil C./Delitzsch F. *Commentary on the OT: Pentateuch, vol. 1*, (Eerdmans, Grand Rapids, 1983 reprint)
- Limburg, J. *The Book of Amos*, (u Hosea-Micah, IntBC, John Knox Press, Atlanta, 1988)
- Lujčić, B. *Starozavjetni proroci*, (KS, Zagreb, 2004)
- Majnarić, N/Gorski, O. *Grčko-hrvatski ili srpski rječnik*, (ŠK, Zagreb, 1976)
- Ratzinger, J. *Uvod u kršćanstvo*, (KS, Zagreb, 1972)
- Stuart, D. *Amos*, (u *Hosea-Jonah*, WBC, vol. 31, Word Books, Waco, 1987)
- Volf, M. *Crkva kao proročka zajednica i znak nade*, (Crkva u svijetu, 1991)